

**MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR**

**T A
Č R**

Tento projekt je financován se státní podporou
Technologické agentury ČR
v rámci programu BETA2

www.tacr.cz
Výzkum užitečný pro společnost

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR
Odbor regionální politiky

Metodika komparace vzájemné konkurenceschopnosti přeshraničních regionů

***Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
(kontaktní osoba za předkladatele: Jaroslav Koutský)***

Ústí nad Labem, listopad 2021

Obsah

1.	Účel a využitelnost metodiky	3
2.	Vlastní obsah a struktura metodiky	4
2.1	Regionální konkurenceschopnost s akcentem na příhraniční území – základní vymezení tématu 4	
2.2	Způsoby a možnosti vymezení příhraničních regionů, resp. přeshraničních pozic v ČR.....	7
2.2.1	České příhraničí v širším prostorovém kontextu	7
2.2.2	Vymezení přeshraničních regionů z pohledu českých krajů	9
2.2.3	Vymezení přeshraničních regionů z pohledu zahraniční regionů	12
2.2.4	Analyzované přeshraniční regiony	13
2.3	Regionální konkurenceschopnost vyjádřená prostřednictvím socioekonomických dat	13
2.3.1	Obyvatelstvo	15
2.3.2	Trh práce	17
2.3.3	Ekonomika	18
2.3.4	Syntetický indikátor regionální konkurenceschopnosti.....	21
2.4	Struktura interview s odborníky ze zahraničních příhraničních regionů	24
2.5	Fokusní skupina.....	26
2.6	Syntetické přístupy zaměřené na identifikaci klíčových vazeb.....	26
3.	Popis uplatnění certifikované metodiky	28
4.	Přehled použité literatury	30
5.	Seznam publikací předcházejících metodice	31
6.	Dedikace (§ 8, odst. 2, zákona č. 130/2002 Sb.)	32
7.	Jména oponentů	33
8.	Kontakty na osoby předkladatele metodiky	34
9.	Prohlášení předkladatele metodiky, že zpracovaná metodika nezasahuje do práv jiných osob z průmyslového nebo jiného duševního vlastnictví	35
10.	Prohlášení předkladatele, že souhlasí s uveřejněním jeho práce na webových stránkách MMR ČR	36

1. Účel a využitelnost metodiky

Účelem metodiky je poskytnout postup (návod) jakým způsobem lze chápat, analyzovat a vyhodnotit konkurenceschopnost regionálních ekonomik, a to zejména s důrazem na příhraniční regiony. Veškeré tyto kroky jsou nutným předstupněm možností formulovat strategická doporučení a opatření zaměřená na podporu konkurenceschopnosti příhraničních regionů. Ze své povahy je metodika formulována jako obecněji platný dokument, nicméně její relevance se vztahuje zejména k problematice příhraničních regionů v ČR. Především v rámci socioekonomické analýzy je řešena zásadní otázka komparability datových zdrojů v přeshraničním kontextu. A tak zdaleka nelze využít metody dostupné v odborné literatuře, jež jsou založené na podstatně širší paletě použitých indikátorů při řešení otázek regionální konkurenceschopnosti.

Metodika je formulována pro celkové vyhodnocení socioekonomické situace vybraných příhraničních regionů České republiky v rámci předem definovaných tzv. „přeshraničních pozic“. Tyto pozice lze definovat v zásadě libovolně dle předem zvoleného kritéria. Pro účely tohoto dokumentu i celého výzkumu, v rámci něhož je tato problematika řešena, se přeshraniční pozicí rozumí území, do kterého jsou zahrnuty jeden nebo více krajů ČR spolu s jedním nebo několika příhraničními regiony (úrovně NUTS 2 a v případě Slovenska úrovně NUTS 3) jednoho nebo dvou sousedních států.

Využití metodiky se nabízí zejména pro management rozvoje regionů na krajské a celostátní úrovni. Určité využití přináší i pro akademické pracovníky věnující se rozvoji regionů. Metodika umožní opakovaně vyhodnotit základní parametry socioekonomického vývoje, významovou pozici území i přeshraniční socioekonomické vazby a vztahy. To vše v souhrnu poskytne oporu pro stanovení úrovně konkurenceschopnosti daného regionu v přeshraniční perspektivě a následnou formulaci doporučení a strategických opatření zejména ve vztahu k sousedním regionům na druhé straně hranice v rámci přeshraničního regionu. Akteři v exekutivní sféře regionálního rozvoje mohou metodiku využít pro inspiraci či oporu svých dílčích rozhodnutí nebo jako podklad pro tvorbu komplexnějších strategií rozvoje území.

2. Vlastní obsah a struktura metodiky

V úvodu vlastního textu metodiky bude základním způsobem představeno obecné pojetí regionální konkurenceschopnosti, aby bylo zřejmé, co se tématem myslí a jak s ním bude posléze pracováno. Poté již bude pozornost věnována způsobům, pomocí kterých je zde možné analyzovat a vyhodnotit konkurenceschopnost pro konkrétně vymezené přeshraniční regiony. Nejprve budou diskutovány možnosti a varianty, jak vůbec lze vymezit příhraniční pozice v ČR. Další částí bude představení možnosti pro analýzu regionální konkurenceschopnosti příhraničních regionů v ČR. Budou vymezeny a zdůvodněny ukazatele, ke kterým je možno získat i mezinárodně srovnatelná data. K hodnocení konkurenceschopnosti budou užita vždy nejaktuálnější data nebo časové řady zastoupené ročním průměrem víceletého období. Poté budou představeny dvě základní metody terénního výzkumu, které lze doporučit pro získání dalších informací, vstupů a znalostí o území. Jde o metodu expertního interview s představiteli veřejné správy, akademické veřejnosti a business sféry a o realizaci fokusních skupin v českých regionech s konečnými adresáty doporučení. Na závěr budou specifikovány postupy, jež budou sloužit k identifikaci klíčových vazeb a jejich významovému rozlišení tak, aby bylo na základě nich později možné formulovat relevantní strategická doporučení.

V návaznosti na výše uvedené je **struktura metodiky následující**:

- **Regionální konkurenceschopnost s akcentem na příhraniční území – základní vymezení tématu;**
- **Způsoby a varianty vymezení příhraničních regionů, resp. přeshraničních pozic v ČR;**
- **Regionální konkurenceschopnost vyjádřená prostřednictvím socioekonomických dat;**
- **Vybrané metody a techniky terénního šetření (expertní interview, fokusní skupina);**
- **Syntetické přístupy zaměřené na identifikaci klíčových přeshraničních vazeb.**

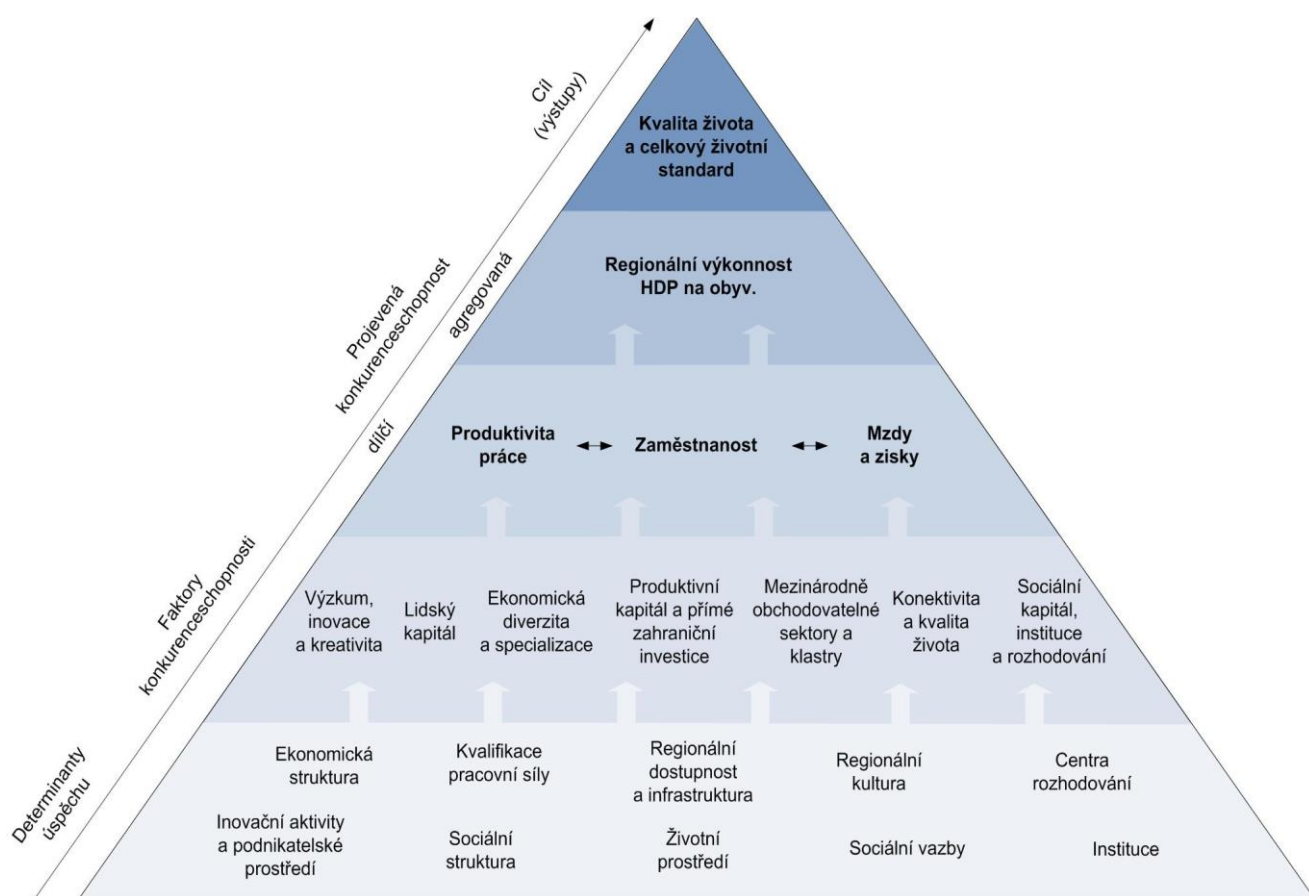
2.1 Regionální konkurenceschopnost s akcentem na příhraniční území – základní vymezení tématu

Následující text s využitím odborné zahraniční literatury usiluje o **jednoduché základní vymezení a chápání tématu regionální ekonomické konkurenceschopnosti se speciálním zaměřením na problematiku v příhraničních územích**. Je třeba poznamenat, že existuje vícero přístupů, které se snaží uchopit téma konkurenceschopnosti. Níže popisujeme vymezení tématu, které nejvíce odpovídá účelu metodiky a umožňuje operacionalizovat výzkum v českých podmínkách, odráží místní kontext i dostupná data.

V regionálních vědách mají dlouholetou tradici přístupy, které zkoumají, proč je jedno území vyspělejší či úspěšnější než druhé, jaké to má podmiňující faktory a důsledky. Pojetí konkurenceschopnosti a její regionální (územní) implikace se v posledních dekádách stalo předmětem výrazné odborné pozornosti a zároveň bylo možné sledovat jeho značnou akceleraci. Inicíace tématu je často připisována americkému ekonomovi Porterovi (např. 2000). Ten však do značné míry jen využil, co již bylo dlouhodobě známo, zkoumáno a jeho přínos vnímáme spíše v novém terminologickém ukotvení,

schematizaci a popularizaci. Nárůst popularity tématu a větší počet přispívajících do diskuse paradoxně způsobil značné teoreticko-metodologické rozvolnění tématu a mnohé konceptuální nejasnosti a rozdíly.

Regionální (územní) konkurenceschopnost je primárně vázána na ekonomickou stránku rozvoje regionů (území). Americký geograf **Storper (1997, str. 20) definuje územní konkurenceschopnost jako schopnost místní ekonomiky disponovat (udržovat a přitahovat) firmy se stabilními nebo rostoucími podíly na trhu a současně schopnost této regionální ekonomiky zajistit stabilní nebo rostoucí životní standard pro místní obyvatele.** S odkazem i na další autory (např. Kitson a další, 2004, Turok, 2004) lze tedy souhrnně říci, že finálním cílem (výsledkem) regionální ekonomické konkurenceschopnosti je to, aby v daném území byly produktivní firmy a odvětví a lidé žijící v území měli kvalitní pracovní příležitosti a mzdy. Podstatou konkurenceschopnosti je také její relativizační rozměr, neboť je vždy třeba srovnávat pozici daného území vůči jinému území či jiným územím. **To znamená, že je nutné vždy přesně specifikovat „v rámci čeho“ a „vůči komu“ se konkurenceschopnost území řeší.** Následně je nutné rozebrat, jaké vstupní podmínky a faktory vedou k tomu, aby podobného stavu bylo dosaženo v relativním srovnání s jiným územím, jež má tyto parametry odlišné. Také je důležité zmínit, pomocí kterých ukazatelů (indikátorů) je vlastně vůbec možné regionální ekonomickou konkurenceschopnost vyjádřit. Samozřejmě nelze opomenout ani strategickou rovinu řešení tématu a je třeba hledat způsoby a opatření, pomocí kterých se dá regionální ekonomika stimulovat, aby její relativní významová pozice byla posilována.

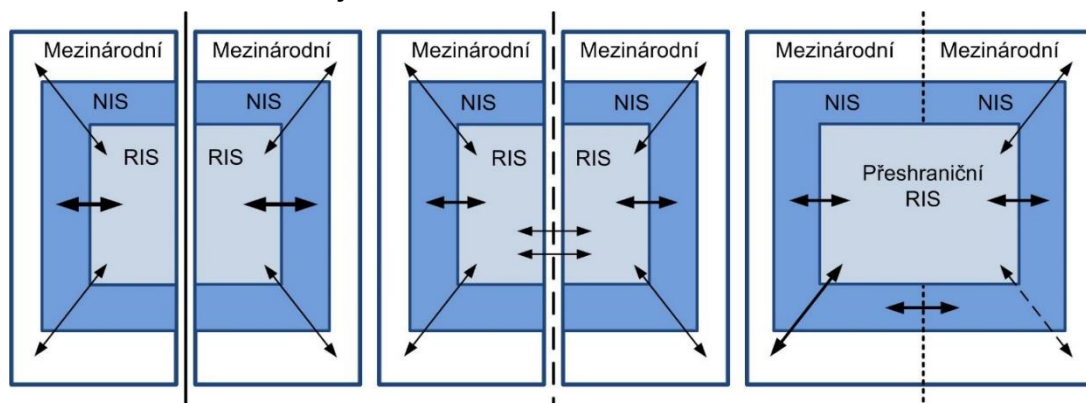
Upraveno dle: Lengyel, Rehnitz 2013; Martin a kol. 2016

Specifickou podmnoužinou problematiky je diskuse regionální ekonomické konkurenceschopnosti příhraničních/přeshraničních regionů. Odlišnosti se odvíjí od vlastních rozdílů mezi příhraničními regiony a ostatními regiony. Přestože se význam státní hranice mezi národními státy v průběhu 20. století razantně měnil, tak se dá říci, že i nadále státní hranice v různé míře představuje prostorovou bariéru. Mezi dvěma přiléhajícími prostory sousedních států je vždy nějaká:

- **prostorová diskontinuita.** Jde o dezintegraci geografického prostoru, jež se odráží v mnohých aspektech institucionálního prostředí, a to jak v rámci formálních, tak neformálních institucí. Přes postupující proces harmonizace se nadále liší legislativní rámce, politické prostředí, správní systémy, existují sociokulturní rozdíly a v některých případech přímo i problémy a animozity.
- **prostorová asymetrie.** Jedná se o situaci, kdy přiléhající území se vždy liší jak dílčími prvky ekonomické struktury, tak výslednou ekonomickou výkonností a povahou standardů kvality života. To je samozřejmě také běžná geografická charakteristika i v případě přiléhajících „národních“ regionů, přesto v přeshraničním kontextu lze čekat asymetrii vyšší či minimálně jiné povahy.

Pro úplnost je třeba doplnit, že pro příhraniční regiony zároveň platí veškeré vztahy ovlivňující regionální ekonomickou konkurenceschopnost všech ostatních regionů, tedy zejména paralelně existující konkurenční a kooperační meziregionální mechanismy (bližší viz Hampl, Blažek, Žižalová, 2008).

Prostorová diskontinuita a asymetrie vytvářejí souběžně příležitosti a omezení pro vzájemný vztah příhraničních území. V určitých aspektech vytvářejí potenciál pro kooperaci, který jiná území nemohou využít. Na druhou stranu v mnoha aspektech jsou zdrojem zvýšené konkurence, které ostatní území nemusí čelit. Pro regionální konkurenceschopnost příhraničních regionů je důležité, jak dovedou výše zmíněné aspekty a mechanismy využít ve svůj prospěch, případně jak dokážou udělat z nevýhody výhodu. V rámci „běžné“ regionální konkurenceschopnosti se pracuje s klíčovým konceptem regionálního inovačního systému, v němž se řeší její konstituce, funkčnost a případná podpora (Asheim, Gertler, 2005; Blažek 2012). Použijeme-li analogii konceptu pro příhraniční regiony, pak jako rozhodující vztah se jeví konstituce regionálního inovačního systému „přes“ státní hranici. **Jinými slovy jde o to, do jaké míry je regionální inovační systém integrován na základě propojení dílčích subsystémů z obou stran státní hranice či je státní hranicí striktně limitován a oddělen.** To do značné míry

indikuje, zda je příhraniční prostor schopen využívat kooperační přeshraniční mechanismy či naopak je primárně limitován vzájemnými konkurenčními vztahy.

Pozn.: RIS = regionální inovační systém; NIS = národní inovační systém

Upraveno dle: Lundquist, Trippl, 2013

Přeshraniční region/RIS	Asymetrický, vzájemně neintegrováné RIS	Částečně symetrický a funkčně propojený RIS	Symetrický, přeshraniční RIS
Fyzická propojenost a dostupnost	Slabá/Střední	Střední/Vysoká	Vysoká
Převažující povaha vazeb	Nerovnoměrné vazby založené na rozdílných cenách	Interaktivní vazby napříč mnoha tématy	Intensivní přeshraniční výměna
Odvětvová specializace, podnikatelské prostředí	Odlišná specializace, funkční rozdíly a slabé synergie	Objevující se synergie a komplementarita, v rámci vybraných podnikatelských aktivit funkční vazby	Provázanost odvětvové specializace, komplementarita a v mnoha podnikatelských aktivitách funkční vazby
Znalostní a výzkumné prostředí	Odlišná zaměření, nedostatek vzájemných vazeb	Propojení v rámci několika oborů	Provázanost, komplementarita a funkční vazby v mnohých oborech
Institucionální prostředí	Vzájemně odlišné, slabá přeshraniční dimenze, nízké tendence k integraci	Klesající vzájemné rozdíly, růst a podpora přeshraniční dimenze vztahů,	Vzájemná podobnost, moderace dílčích problémů, silná přeshraniční dimenze a ochota k podpoře RIS v přeshraniční perspektivě

Upraveno dle: Lundquist, Trippl, 2013

2.2 Způsoby a možnosti vymezení příhraničních regionů, resp. přeshraničních pozic v ČR

2.2.1 České příhraničí v širším prostorovém kontextu

Česká republika je tvořena dle teritoriální nomenklatury Evropské unie na úrovni NUTS 1 jedním územním celkem – Českem. Kromě Slovenska jsou okolní země členěny na úrovni NUTS 1 do více území. Proto prvním krokem pro prostorové vymezení příhraničních regionů je vyobrazení všech NUTS 1 regionů sousedících s Českou republikou.

Sousedními územími v případě Německa jsou dvě spolkové země: Svobodný stát Sasko (dále jen „Sasko“) a Svobodný stát Bavorsko (dále jen „Bavorsko“). Spolková země Svobodný stát Durynsko (dále jen „Durynsko“) je přiřazena do podkladové mapy z důvodu participace dvou jeho okresů (na úrovni NUTS 3) v rámci Euroregionu Egrensis, do něhož na české straně náleží subjekty z Karlovarského kraje a z okresu Tachov (Plzeňský kraj).

V rámci Rakouska sousedí s Českou republikou NUTS 1 Východní Rakousko a Západní Rakousko. V případě Polska se jedná o území Jihozápadního makroregionu a Jižního makroregionu. Jako podklad pro vymezení příhraničních regionů na Slovensku slouží stejně jako v České republice území státu, neboť celé Slovensko spadá na teritoriální úrovni NUTS 1 do jednoho území.

Teritoriální úroveň pro vyzovávání příhraničních regionů

Sídelní struktura a s ní související regionální uspořádání na mezoregionální úrovni je na Slovensku obdobné jako v České republice. V České republice a na Slovensku na úrovni NUTS 2 existují nepřirozené agregované regiony, jejichž základ tvoří kraje, čili regiony úrovně NUTS 3. Kraje v ČR a na Slovensku představují nodální územní celky, které mají až na výjimky přirozená střediska a jsou reprezentovány samosprávnými autoritami.

Nodalita v Rakousku a Polsku je přirozená pro úroveň regionů soudržnosti, čili pro teritoriální úroveň NUTS 2, jež je rovněž vybavena silnými samosprávnými pravomocemi. Úroveň NUTS 3 zde tvoří celky okresního významu, čili bez samosprávných atributů správy území.

V Německu mají silné politické postavení spolkové země, v rámci nichž je koncentrována značná část veřejné moci. S Českou republikou hraničí spolkové země, jež svým významem nejen populačním a územním, nýbrž i politickým a hospodářským, přesahují rámec sousedních českých příhraničních území. To platí především pro Bavorsko. Tato spolková země je rozlohou srovnatelná s Českou republikou a populačně ji se svými téměř 13 mil. obyvatel převyšuje. Bavorskou metropoli Mnichov nelze samozřejmě dávat do komparace například s Plzní. Pouze Praha může být s Mnichovem souměřitelná. Tzn., že v případě německých spolkových zemí má smysl pro vyzovávání přeshraničních regionů uvažovat o teritoriálně nižší úrovni. Zároveň se musí jednat o regiony, které sousedí s Českou republikou. V Bavorsku se jedná o Dolní Bavorsko, Horní Falc a Horní Franky. V případě Saská má zřejmě smysl z šetření vyřadit NUTS 2 Lipsko a do hodnocení zařadit pouze NUTS 2 Drážďany a Saská Kamenice. NUTS 2 Lipsko je již poměrně prostorově vzdálené od českých hranic, a tak očekávatelné vazby s českým pohraničím jsou velmi slabé. Obdobná situace je i v případě Durynska, jež rovněž české pohraničí reálně nijak neovlivňuje.

Z uvedeného vyplývá, že základ pro geografické vyzovávání přeshraničních regionů bude v případě České republiky a Slovenska tvořit úroveň krajů, tzn. NUTS 3 úroveň a v případě Německa, Rakouska a Polska teritoriální úroveň NUTS 2. V potaz je třeba brát kromě faktorů geografických i kulturně historické determinanty. Zároveň je z geografického hlediska třeba si uvědomit, že na sebe hranice přirozených nodálních (a tím i samosprávných) regionů nenavazují. Proto je relevantní, když se vyzovávání přeshraničních regionů zpřesní na nižší teritoriální úrovni.

V některých případech dochází k rozdělení přirozených nodálních celků na dvě samosprávná území, která jsou statisticky řešena zvlášť. Je ovšem nutné zachovat přirozenou logiku heterogenních regionů.

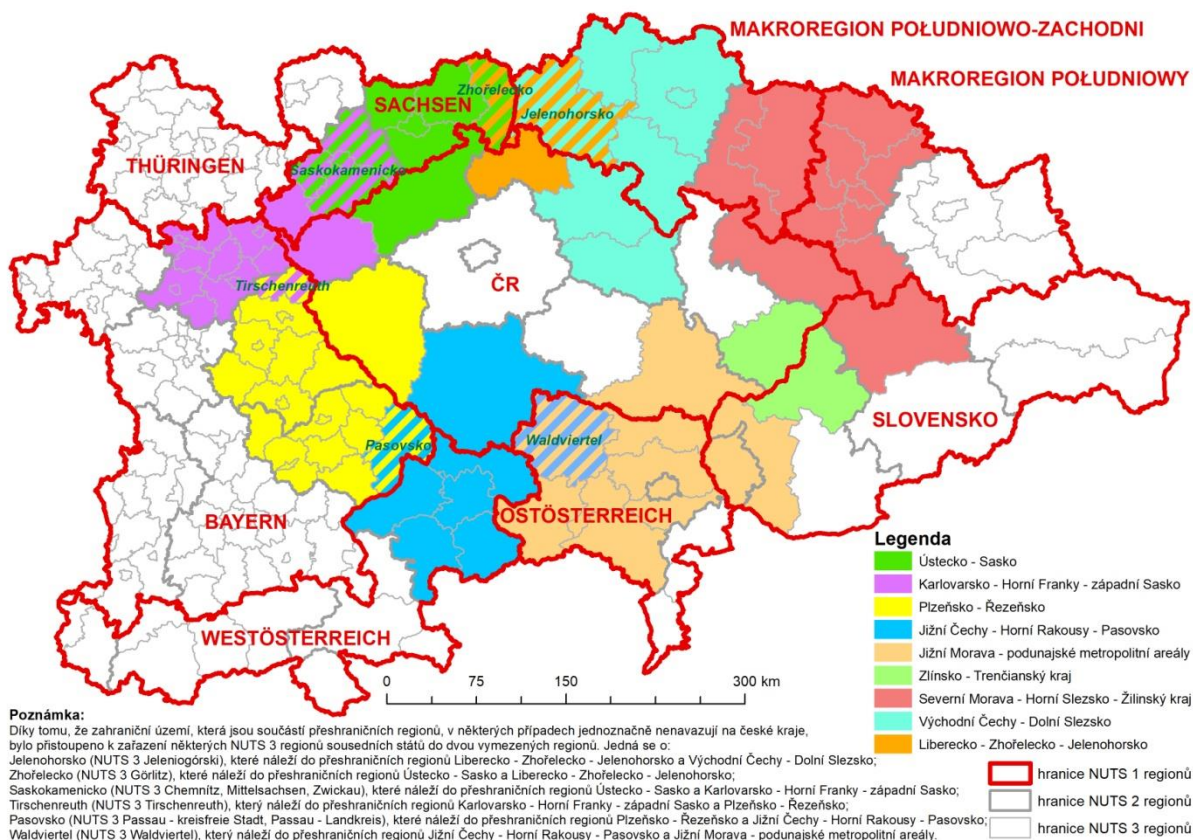
A tak je třeba takové samosprávné celky na úrovni NUTS 2 regionů sloučit. Jedná se o dva případy v zahraničí:

1. Vídeň a Dolní Rakousy;
2. Bratislavský kraj a Trnavský kraj, jenž tvoří širší zázemí Bratislavy na západě Slovenska.

Protože je do územního porovnání v makroekonomické analýze zařazen i středočeský prostor, je Praha sloučena se svým přirozeným zázemím, tzn. se Středočeským krajem.

Česká republika je složena ze 14 krajů, z nichž Hlavní město Praha a Středočeský kraj představují centrální metropolitní region nehraničící s žádným z okolních států. Ostatní kraje s výjimkou Kraje Vysočina jsou pohraniční. Zařazení do přeshraničního regionu je problematické v případě Olomouckého kraje, neboť jeho podstatná část se nachází ve středomoravském prostoru. Pouze Jesenicko a malá část okresu Šumperk jako okrajové části Olomouckého kraje mají příhraniční polohu. Olomoucký kraj byl zařazen do přeshraničního regionu pouze v rámci kapitoly 2.2.3.

2.2.2 Vymezení přeshraničních regionů z pohledu českých krajů

1. **Východní Čechy – Dolní Slezsko:** Zahrnuje území Královéhradeckého kraje a Pardubického kraje na straně české a Dolnoslezského vojvodství na polské straně. Jedná se o region, který je historicky svázán průmyslovou tradicí; zejména jde o textilní průmysl. Přeshraniční vazby byly významně přerušeny poválečným vývojem po roce 1945, kdy především na polské straně došlo k masivní výměně populace. Mezi současná témata tohoto hraničního prostoru patří hlavně cestovní ruch a

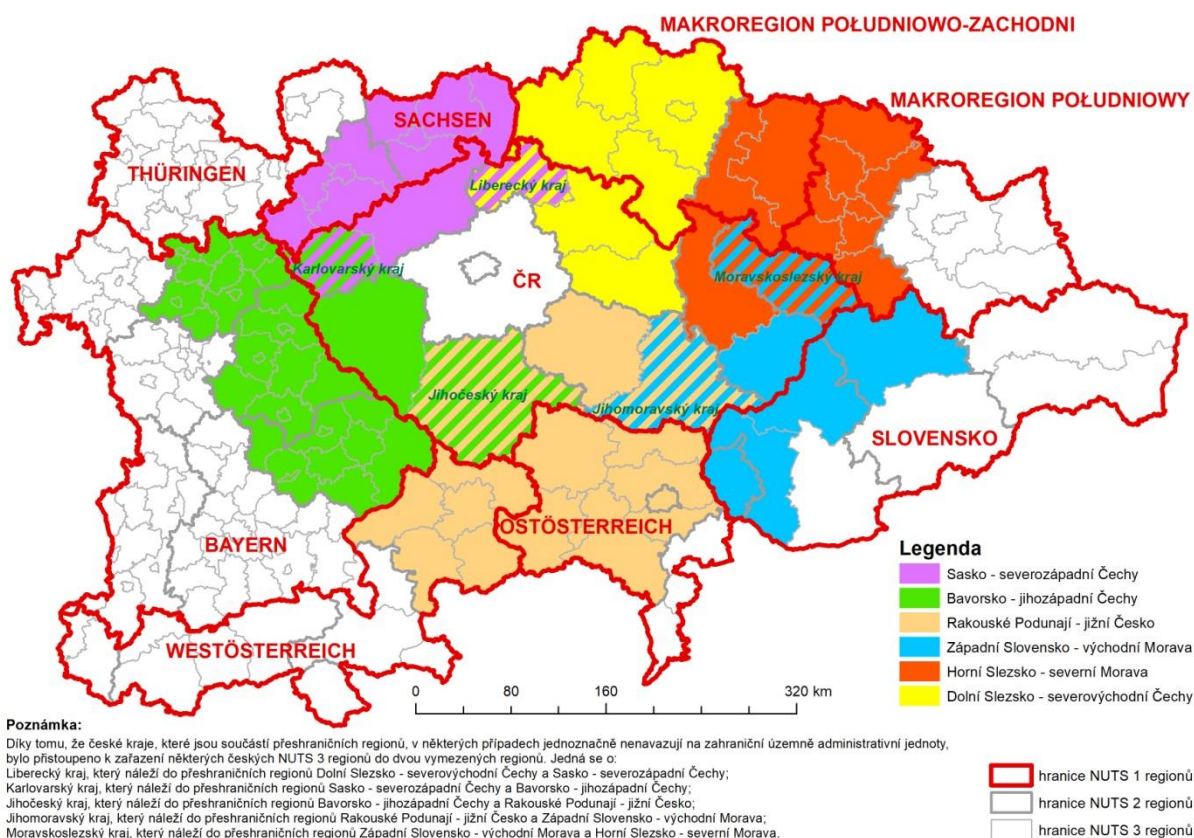
pracovní migrace z Polska do Čech, která je v současnosti nejvýznamněji reprezentovaná dojížděnkou za prací do kvasinského závodu společnosti Škoda Auto a.s.

2. **Liberecko – Žhořelecko – Jelenohorsko:** Především v širších historicko-geografických souvislostech je tento region tmelen díky historickému území Horní Lužice, resp. díky jazykové a náboženské sounáležitosti. V historickém vývoji po roce 1945 hrála v přerušení přeshraničních vazeb roli výměna obyvatelstva na české, a především na polské straně, což vedlo k tomu, že v současnosti jsou kooperační vazby intenzivnější především mezi českou a německou stranou tohoto třístranného přeshraničního regionu. Navíc velmi vážný problém představuje rozšiřování dolu Turów v polské části Žitavské pánve. V regionu se hospodářskou dominancí prezentuje Liberecko-Jablonecká aglomerace. Hlavní dopravní tepnou v tomto prostoru je dálnice spojující Drážďany a Vratislav. Pro Liberecko je tak důležité kvalitní napojení na tento tranzitní dálniční tah.
3. **Ústecko – Sasko:** Determinujícím faktorem existence tohoto významného přeshraničního prostoru je fyzicko-geografická jednotka. Konkrétně se jedná o vyzdvíženou krušnohorskou kru. Díky mohutným tektonickým pohybům disponoval tento přeshraniční region obrovským nerostným bohatstvím, které bylo intenzivně čerpáno již ve středověku. Hornická tradice je v česko-saském prostoru velmi silná. Rovněž silná je zde průmyslová tradice. Kromě hornické a průmyslové tradice je po roce 1990 významným tématem přeshraničního regionu kvalita ovzduší, doprava a cestovní ruch.
4. **Karlovarsko – Horní Franky – západní Sasko:** Geograficky je území vymezeno Karlovarským krajem, západním Saskem (Saskokamenicko a Fojtsko) a Horními Franky, ke kterým lze přidat hornofalcký okres (úroveň NUTS 3) Trischenreuth. Tento přeshraniční region disponuje velmi neobvyklým lázeňským potenciálem. Má silnou historickou tradici především ve výrobě hudebních nástrojů v západním Krušnohoří. Rovněž keramické manufaktury zde významně přispěly k industrializaci regionu. Karlovarsko je dnes bohužel degradující a v rámci ČR chudý a marginální region. Příležitosti lze spatřovat především v bohatém Bavorsku, nikoli v západním Sasku.
5. **Plzeňsko – Řežeňsko:** Historicky jde o velmi významný region především pro Čechy. Christianizace českého území byla šířena v raném středověku do značné míry z Řezna. Česko-bavorské pohraničí představuje v prostoru Českého lesa a západní Šumavy starý a stabilní příhraniční prostor. Přes tento pohraniční prostor vždy vedl velmi důležitý obchodně politický směr (Via Carolina) ze západní Evropy do Čech. Plzeňsko těží ze sousedství s bohatým Bavorskem již od 90. let a dlouhodobě patří k regionům, které transformací regionálního hospodářství i přes dílčí neúspěchy (Škoda Plzeň) prošly poměrně úspěšně.
6. **Jižní Čechy – Horní Rakousy – Pasovsko:** Z geografického hlediska jde o kontakt Čech se středním Podunajím a v širším měřítku s alpskou oblastí. Vezmeme-li v potaz, že první železniční spojení na území českých zemí zajišťovala koňská dráha z Lince do Českých Budějovic, z historických konsekvencí představuje doprava významný pojíci faktor pro toto přeshraniční území. Na druhou stranu přeshraničním aktivitám nenahrává nesoulad v postoji k jaderné energetice.
7. **Jižní Morava – podunajské metropolitní areály:** Jde o region s výrazným hospodářským potenciálem. Vídeň je v tomto prostoru jako kdysi hlavní město středoevropské mocnosti dominantní. Bratislava těží z pozice hlavního města státu. Brno, ač s výhradami početné odborné

veřejnosti, je přeci jen nejvýraznějším pólem růstu na Moravě, jež může být v tomto prostoru pasováno na makroregionální centrum či středisko metropolitní oblasti. Ať tak či onak, v rámci střední Evropy představuje severní část panonské oblasti neobyčejně atraktivní území, které je navíc propojené vinařskou tradicí.

8. **Zlínsko – Trenčianský kraj:** Propojenost tohoto přeshraničního území je dána především pohořím Bílých Karpat a folklorem. Hlavní dopravní osy zde však mají severo-jihní směr (povodí Moravy a povodí Váhu). Pováží a Pomoraví je propojeno nepříliš kapacitní, avšak přesto vytíženou silniční sítí. Zlínský kraj se po roce 2010 dle makroekonomických charakteristik (např. podle úrovně nezaměstnanosti či HDP na obyvatele) proměnil z upadajícího na prosperující region.
9. **Severní Morava – Horní Slezsko – Žilinský kraj:** Jádrem přeshraničního regionu je silně urbanizované území Katovické konurbace a Ostravské aglomerované oblasti, které jsou propojené Rybnickou aglomerací. Extrémně silná průmyslová tradice související s těžbou černého uhlí je spojujícím článkem. Moravskoslezský kraj je v současnosti propojen s Žilinským krajem prostřednictvím vazeb v rámci prudce se rozvíjejícího automobilového průmyslu. Nelze opomenout jazykové a národnostní vazby, které jsou významně soustředěny především na historickém území Těšínska.

2.2.3 Vymezení přeshraničních regionů z pohledu zahraniční regionů

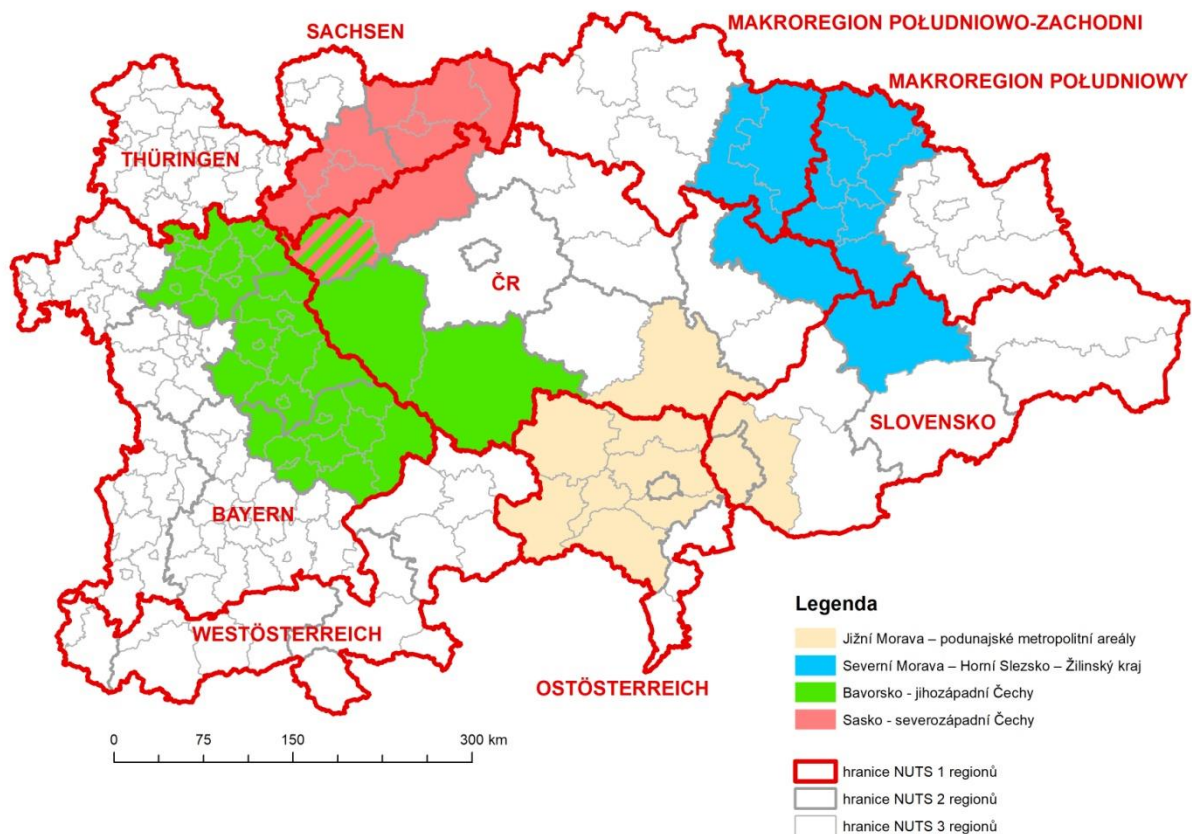
V návaznosti na pohraniční území sousedních států byly vymezeny možné přeshraniční regiony takto:

- Sasko – severozápadní Čechy
- Bavorsko – jihozápadní Čechy
- Rakouské Podunají – jižní Česko
- Západní Slovensko – východní Morava
- Horní Slezsko – severní Morava
- Dolní Slezsko – severovýchodní Čechy

Bližší specifikace je s ohledem na podrobný popis v kapitole 2.2.2 nadbytečná, neboť skutečnosti uvedené v kapitole 2.2.2 by se opakovaly, i když kompozice vysvětlujícího textu by se lišila. Pojmenování přeshraničních regionů je spíše orientační, nikoli dogmatické.

2.2.4 Analyzované přeshraniční regiony

K ověření metodiky byly vybrány čtyři přeshraniční regiony, z nichž dva byly vybrány z pohledu zahraničních regionů a dva z pohledu českých regionů.

- **Sasko – severozápadní Čechy:** složený z NUTS 2 Dresden, Chemnitz a Severozápad.
- **Bavorsko - jihozápadní Čechy:** složený z NUTS 2 Niederbayern, Oberpfalz, Oberfranken, Jihozápad a Karlovarského kraje.
- **Jižní Morava – podunajské metropolitní areály:** složený z Jihomoravského kraje, Bratislavského kraje, Trnavského kraje, NUTS 2 Wien a NUTS 2 Niederösterreich. Přičemž Bratislavský kraj a Trnavský kraj jsou hodnoceny jako jeden metropolitní region a stejně tak jsou hodnoceny Wien a Niederösterreich.
- **Severní Morava – Horní Slezsko – Žilinský kraj:** složený z Moravskoslezského kraje, polských NUTS 2 regionů Województwo Śląskie a Województwo opolskie a sovenského Žilinského kraje.

2.3 Regionální konkurenceschopnost vyjádřená prostřednictvím socioekonomických dat

V posledních letech se objevilo velmi mnoho analytických pokusů a přístupů k vyjádření regionální konkurenceschopnosti. Tyto přístupy se zejména v metodologické a datové preciznosti velmi kvalitativně liší. **Zároveň je třeba poznamenat, že metodologickou preciznost nelze zaměňovat za snahu ohromit znalostí a použitím nejpokročilejších statických metod a výpočtů. Pro regionální**

konkurenceschopnost jako pro každé složité, provázané a komplexní téma je třeba hledat co nejméně maximálně vypovídajících ukazatelů (indikátorů). Zároveň je vždy třeba pracovat s co nejvíce přesnými a správně použitými daty. V neposlední řadě není nutné používat složitý statistický aparát, ale jako účelnější se jeví využití základních až středně pokročilých statistických metod (např. indexy, průměry, korelace apod.).

Za, v obecné rovině, nejlépe využitelný konceptuální a metodologický postup pro sledování a hodnocení regionální konkurenceschopnosti prostřednictvím analýzy socioekonomických dat lze považovat práci Hugginse (2003). Zde je možné najít konceptuální schéma pro analýzu, argumentaci důležitosti využitých indikátorů, ale i konkrétní způsob dosazení a výpočtu na příkladu britských územních jednotek. Za hlavní indikátory (measures) regionální konkurenceschopnosti autor považuje hrubý domácí produkt (HDP), průměrnou mzdu, přítomnost firem včetně těch znalostně založených, míru ekonomické aktivity a nezaměstnanost. Zároveň jsou mezi výše zmíněnými ukazateli vzájemně se podmiňující vztahy a vazby, takže rozlišuje jednu kategorii jako vstupy (inputs), druhou kategorií jsou výstupy (outputs) a třetí můžeme chápat jako výsledky či dopady pro obyvatele (outcomes).

Následně autor přiřazuje jednotlivým indikátorům váhy, kdy nejvyšší váhu má produktivita vyjádřená prostřednictvím HDP, následují průměrná mzda a nezaměstnanost. Všechny zbylé vstupy mají stejnou váhu. Poté konstruuje pro jednotlivé regiony a města ve Velké Británii index konkurenceschopnosti, která má povahu „rankingu“ od nejlepších po nejhorší. To všechno dohromady představuje poměrně jednoduchý, ale vypovídající způsob pro vyjádření regionální konkurenceschopnosti a umožňuje následující koncepčně strategické úvahy nad podporou regionální konkurenceschopnosti pro konkrétní území.

Aplikace výše uvedeného postupu pro vyhodnocení regionální konkurenceschopnosti českých příhraničních regionů přináší dvě obtíže, které mají shodného jmenovatele v podobě využitelné datové základny. Přístup Hugginse nelze zcela převzít, protože datová základna v odpovídajících územních jednotkách neumožňuje vyhodnotit všechny jím zvolené indikátory. Určité řešení nabízí práce Pelantové (2015), ale i zde je třeba konstatovat, že mnohé zde zmiňované ukazatele nelze na regionální úrovni v ČR vyjádřit kvalitními daty. Druhým problémem je nutnost v případě analýzy příhraničních regionů hledat stanovené indikátory na obou stranách hranice, tedy v rámci odlišných statistických služeb národních států.

Na základě výše uvedeného vidíme následující možnost vyjádřit regionální konkurenceschopnost českých příhraničních regionů prostřednictvím dostupných socioekonomických dat. V prvním kroku dojde k identifikaci porovnatelných statistických údajů. Ve druhém kroku je třeba určit vypovídací hodnotu indikátoru a jeho použitelnost pro souhrnný ukazatel. Třetí krok představuje zahrnutí indikátoru do výsledného vzorce souhrnného indexu regionální konkurenceschopnosti včetně určení jeho váhy.

Při hodnocení jednotlivých indikátorů se bere mj. v potaz jejich potenciál pro zachycení přeshraničních vazeb včetně jejich intenzity a směru (kladného či záporného gradientu). Vyhodnocení dat probíhá prostřednictvím GIS, tzn. formou mapových výstupů, konkrétně formou kartogramů doplněných konkrétními hodnotami za jednotlivé regiony. Z prostorového hlediska se vyhodnocení provádí ve dvou úrovních:

1. Analýza všech regionů ČR spolu s příhraničními zahraničními regiony, a to tak, že jsou hodnoceny přirozené nodální regiony. Na úrovni ČR jsou do hodnocení zahrnuty kraje s tím, že hodnoty za Hlavní město Prahu se agregují s hodnotami za Středočeský kraj. Německé a polské příhraniční regiony jsou hodnoceny na úrovni NUTS 2. Rovněž ty rakouské, avšak stejně jako u Prahy a Středních Čech dochází k agregaci dat Vídně a Dolních Rakous. V případě Slovenska vstupuje do analýzy úroveň NUTS 3, tzn. kraje, avšak s tím, že do přirozeného širšího zázemí Bratislavy je zahrnut také Trnavský kraj, jenž je s Bratislavským krajem agregován.
2. Analýza dílčích interregionálních pozic na úrovni NUTS 3.

2.3.1 Obyvatelstvo

Hustota zalidnění je základní ukazatel, který ovšem nemá kvalitativní vypovídací hodnotu. Existující výrazný příhraniční gradient hustoty zalidnění může ovšem indikovat významné příhraniční toky.

Pohyb obyvatelstva je hodnocen prostřednictvím víceletého období, za které je počítán roční průměr. Tímto krokem jsou eliminovány meziroční výkyvy. K eliminaci bezpečně poslouží roční průměry pětiletého období. Ukazatele pohybu obyvatelstva jsou Eurostatem publikovány do úrovně NUTS 3 regionů. Jsou tedy použitelné pro makroanalýzu celého pohraničí ČR i pro hodnocení dílčích interregionálních pozic. Lze využít především následující ukazatele:

Hrubá míra porodnosti: Nízké hodnoty poukazují na degradující populace, které jsou ve větší či menší míře závislé na migračních přírůstcích v dlouhodobé perspektivě a v krátkodobé na pracovní síle nepocházející z analyzovaného regionu (např. pendleři). Naopak ochota populací k vlastní reprodukci představuje významný faktor regionální konkurenceschopnosti – nikoli ovšem sám o sobě.

Hrubá míra úmrtnosti: Tento faktor je třeba hodnotit v kombinaci s jinými faktory, zejména s faktory životního prostředí, vzdělanostní úrovně populace a věkové struktury obyvatelstva.

Hrubá míra přirozeného přírůstku: Zcela jistě patří tento ukazatel k hlavním indikátorům identifikujícím progresivní a degradující populace. Je ovšem třeba jej hodnotit v kontextu natalitních poměrů, stáří obyvatelstva a environmentálních faktorů.

Příklad mapového výstupu: Hrubá míra přirozeného přírůstku v ČR a v příhraničních regionech v období let 2014 – 2018 (roční průměr)

HRUBÁ MÍRA PŘIROZENÉHO PŘÍRŮSTKU, 2014 - 2018

LEGENDA

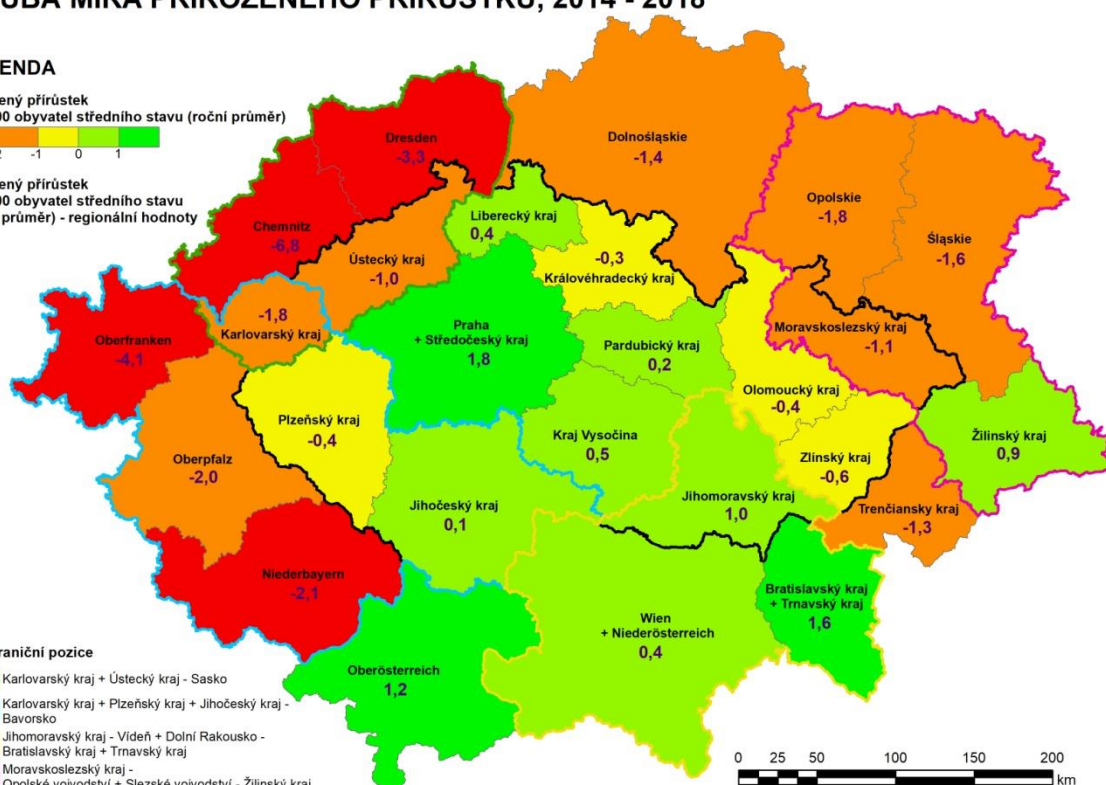
Přirozený přírůstek na 1000 obyvatel středního stavu (roční průměr)

Přirozený přírůstek na 1000 obyvatel středního stavu (roční průměr) - regionální hodnoty
1,0

Přehraniční pozice

- Karlovarský kraj + Ústecký kraj - Sasko
- Karlovarský kraj + Plzeňský kraj + Jihočeský kraj - Bavorsko
- Jihomoravský kraj - Vídeň + Dolní Rakousko - Bratislavský kraj + Trnavský kraj
- Moravskoslezský kraj - Opolské vojvodství + Slezské vojvodství - Žilinský kraj

Zdroj dat: EUROSTAT

Hrubá míra migračního salda: Migrační toky za běžných podmínek bezpečně indikují atraktivitu či neatraktivitu území. Bohužel je tento ukazatel za roky 2015 a 2016 devalvován vlnou nelegální migrace především do německých spolkových zemí.

Hrubá míra celkového přírůstku: Bohužel je třeba tento zcela zřejmý indikátor brát se značnou rezervou kvůli nepřirozeným migračním tokům.

Věkové složení populace může indikovat regionální odolnost či zranitelnost. A to v mnoha ohledech. V potaz je třeba brát nejen hledisko hospodářského zatížení, ale i odolnost systémů zdravotní a sociální péče. K analýze budou využity především následující dva indexy:

Index stáří: Vyjadřuje poměr mezi seniorskou složkou a dětskou složkou populace. Hodně napovídá o věkové struktuře v regionu, ovšem opět nelze opominout úmrtnostní, vzdělanostní a environmentální poměry v území.

Index ekonomického zatížení: Vyjadřuje poměr mezi neproduktivními složkami populace a produktivní složkou. Do značné míry tento ukazatel indikuje momentální konkurenční situaci regionů.

2.3.2 Trh práce

Zaměstnanost a její **struktura** může pomoci indikovat odolnost regionů, ovšem s dalšími doplňujícími informacemi. Lze předpokládat, že analyzovaná území budou rozdělena na metropolitní regiony s vysokou převahou služeb s vysokou přidanou hodnotou, což se projeví vysokým HDP na obyvatele těchto regionů. Většina regionů se bude prezentovat nadprůměrným zastoupením výrobních sektorů, přičemž lze očekávat, že půjde do značné míry o příhraniční regiony ČR. V těchto případech je třeba studovat odvětvové složení průmyslu. Ve výjimečných případech může dojít k indikaci regionu s relativně vysokým podílem služeb a nízkou ekonomickou výkonností. V těchto případech půjde o regiony s výraznými projevy de-industrializace. Pakliže tento proces převažuje nad re-industrializací, může dojít k zásadnímu narušení regionální stability.

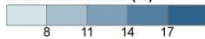
Podíl sektorů národního hospodářství a jeho dílčích odvětví na zaměstnanosti: Podíly jednotlivých sektorů a jejich dílčích segmentů na zaměstnanosti představují základní determinanty regionálního potenciálu území. Dílčí odvětví terciéru nelze prostřednictvím tohoto podílu analyzovat v dílčích přeshraničních pozicích na úrovni NUTS 3.

Příklad mapového výstupu: Podíl znalostních oborů na zaměstnanosti v ČR a v příhraničních regionech v roce 2017

ZAMĚSTNANOST, ZNALOSTNÍ OBORY, 2017

LEGENDA

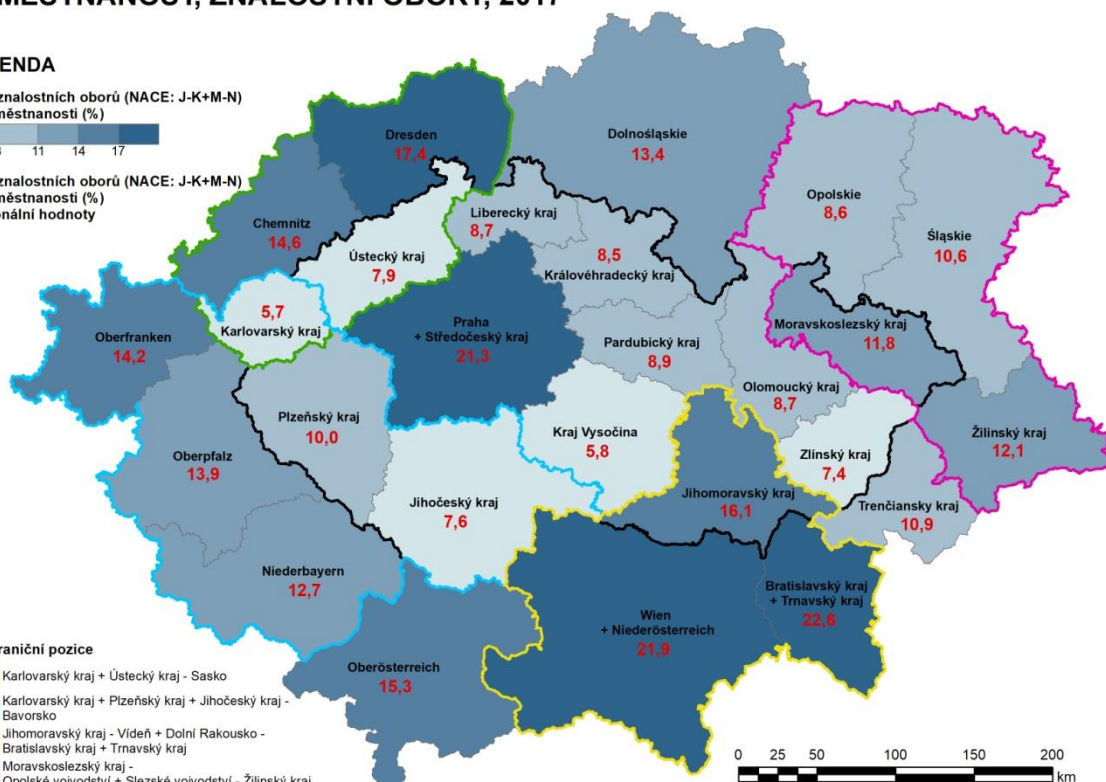
Podíl znalostních oborů (NACE: J-K+M-N)
na zaměstnanosti (%)

Podíl znalostních oborů (NACE: J-K+M-N)
na zaměstnanosti (%)
- regionální hodnoty
12,7

Přeshraniční pozice

- Karlovarský kraj + Ústecký kraj - Sasko
- Karlovarský kraj + Plzeňský kraj + Jihočeský kraj - Bavorsko
- Jihomoravský kraj - Vídeň + Dolní Rakousko - Bratislavský kraj + Trnavský kraj
- Moravskoslezský kraj - Opolské vojvodství + Slezské vojvodství - Žilinský kraj

Zdroj dat: EUROSTAT

Nezaměstnanost: Důležitý makroekonomický agregát Eurostatem ovšem jako obecná míra nezaměstnanosti publikovaný pouze do úrovně NUTS 2. Data za NUTS 3 (Česko, Slovensko) je třeba pro makroekonomickou analýzu pořídit z národních statistických služeb, čímž se riskuje neshoda v metodice výpočtu. Nicméně Výběrové šetření pracovních sil neboli Labour Force Survey (LFS) organizované všemi statistickými úřady v EU podle jednotné metodiky dává patřičnou záruku získání porovnatelného statistického aparátu. Nezaměstnanost (obecnou míru nezaměstnanosti) nelze sledovat na úrovni NUTS 3 v rámci dílčích přeshraničních pozic. Totéž platí o míře ekonomické aktivity.

Dojížd'ka za prací: Z cenzů jsou dostupná data o meziobecních proudech dojížd'ky za prací. Přeshraniční pracovní vazby patří k těm nejvýznamnějším sledovaným interakcím. Kartograficky lze zpracovat meziobecní přeshraniční směry dojížd'ky za prací a jejich intenzitu.

2.3.3 Ekonomika

HDP, HPH: HDP na obyvatele je publikováno do úrovně NUTS 3 regionů v absolutních číslech. HDP na obyvatele ve standardu kupní síly publikuje Eurostat pouze do úrovně NUTS 2 regionů. Hrubá přidaná hodnota (HPH) je Eurostatem dle sekcí klasifikace NACE (odvětvová klasifikace) zveřejňována do teritoriální úrovně NUTS 3. Lze tak hodnotit podíl sektorů regionálního hospodářství a jejich dílčích částí na regionální ekonomice.

HDP na obyvatele v běžných (tržních) cenách: HDP jako makroekonomický agregát v přepočtu na jednoho obyvatele podává důležitou a relevantní informaci o ekonomické výkonnosti území. Tento ukazatel je hlavním aspirantem na zařazení do konstrukce souhrnného ukazatele regionální konkurenceschopnosti.

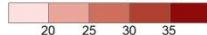
HDP na obyvatele ve standardu kupní síly (PPS): Pro tento ukazatel platí obdobné hodnocení jako pro HDP na obyvatele v běžných cenách. S tím, že je očištěn o existenci různých cenových hladin výrobků a služeb na úrovni států.

Příklad mapového výstupu: Hrubý domácí produkt v paritě kupního standardu (PPS) na obyvatele v ČR a v příhraničních regionech v roce 2017

HDP V PARITĚ KUPNÍHO STANDARDU (PPS), 2017

LEGENDA

HDP v PPS na obyvatele (tis. €)

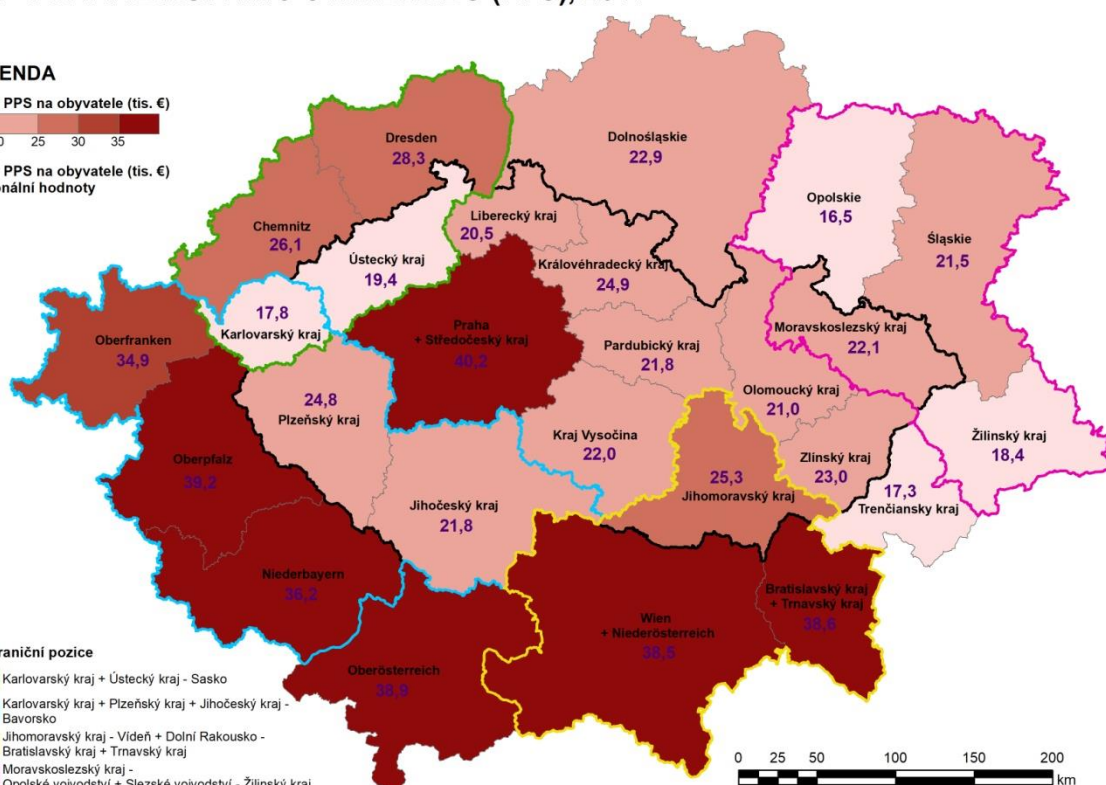
HDP v PPS na obyvatele (tis. €)

- regionální hodnoty

40,2

Přeshraniční pozice

- Karlovarský kraj + Ústecký kraj - Sasko
- Karlovarský kraj + Plzeňský kraj + Jihočeský kraj - Bavorsko
- Jihomoravský kraj - Vídeň + Dolní Rakousko - Bratislavský kraj + Trnavský kraj
- Moravskoslezský kraj - Opolské vojvodství + Slezské vojvodství - Žilinský kraj

Zdroj dat: EUROSTAT

Podíl sektorů národního hospodářství a jeho dílčích odvětví na HPH: Podíly jednotlivých sektorů a jejich dílčích segmentů na zaměstnanosti představují základní determinanty regionálního potenciálu území. Dílčí odvětví terciéru nelze prostřednictvím tohoto podílu analyzovat v dílčích přeshraničních pozicích na úrovni NUTS 3.

Produktivita práce z přidané hodnoty zpracovatelského průmyslu: Představuje poměr mezi hrubou přidanou hodnotou zpracovatelského průmyslu a počtem zaměstnaných osob ve zpracovatelském průmyslu. Zpracovatelský průmysl je tahounem hospodářství většiny posuzovaných regionů snad jen s výjimkou těch metropolitních (Wien+Niederösterreich a Bratislavský kraj+Trnavský kraj) a „semimetropolitních“ (Jihomoravský kraj a NUTS 2 Dresden).

Intenzita dopravy: Data ze sčítání dopravy o denních objemech průjezdů vozidel podle jejich kategorie po všech úsecích dálnic a silnic I. tříd a některých úsecích silnic II. a III. tříd, které v pětiletých intervalech organizuje Ministerstvo dopravy ČR, lze využít pro identifikaci přeshraničních toků přepravy osob a nákladu. K identifikaci mezinárodních vazeb českých krajů z hlediska **přepravy nákladu** a z pohledu místa nakládky a vykládky lze použít data, která do úrovně NUTS 3 publikuje Eurostat. Bohužel za německé regiony (NUTS 1 – NUTS 3) data dostupná nejsou.

Cestovní ruch: Národní statistické služby publikují roční údaje o zemi původu zahraničních rezidentů a počtu jejich přenocování v ubytovacích zařízeních ve sledovaných regionech. Nelze zjistit návštěvnost v ubytovacích zařízeních v rámci interregionálních pozic (například počet návštěvníků Ústeckého kraje ze Saska), neboť regionální data o hostech a přenocováních jsou publikovaná za státy, ze kterých zahraniční hosté do regionů přijíždí. Nicméně přeshraniční vazby lze prostřednictvím těchto dat alespoň indikovat.

2.3.4 Syntetický indikátor regionální konkurenceschopnosti

V kapitolách 2.3.1 – 2.3.3 byly představeny ukazatele použitelné pro socioekonomickou analýzu území. Dle některých dat lze hodnotit kvalitu socioekonomické situace regionu. V této kapitole byly vybrány dle autorů textu ty nejvýznamnější a nejvhodnější charakteristiky pro konstrukci vyváženého indikátoru regionální konkurenceschopnosti. Prostřednictvím takového indikátoru pak lze velmi rychle komparačně zhodnotit postavení příhraničních regionů navzájem.

Z hlediska dostupných datových zdrojů je třeba sestavit takovou sadu indikátorů, jejichž aktualizace jsou prováděny s maximálně roční periodicitou. Není tedy možné využít datový aparát, jenž nabízí sčítání lidu, domů a bytů konané nejen v ČR, ale i v sousedních zemích. Ve skutečnosti lze využít téměř vždy jen data evropské statistické služby Eurostat, která sice primárně přebírá datové sady od národních statistických služeb, ovšem velmi často je metodicky sjednocuje tak, aby byly údaje za jednotlivé země a jejich regiony vzájemně porovnatelné.

Co se prostorové úrovně porovnávaných regionů týče, data Eurostatu představují dostatečnou základnu pro konstrukci syntetického indikátoru použitelného pro NUTS 3 regiony.

Na tomto místě je třeba upozornit, že zvolená sada indikátorů nevychází z dosud žádného publikovaného klíče, neboť se jedná o originální metodiku hodnocení regionální konkurenceschopnosti přeshraničních regionů. V metodice jsou odborně posouzené dostupné ukazatele, přičemž v úvahu byla brána vhodnost jejich užití pro všechny interregionální pozice s přihlédnutím ke specifickým dílčích přeshraničních regionů.

Dostupné sledované ukazatele byly podle tematické blízkosti rozděleny do dvou okruhů:

Obyvatelstvo

Chování populací je odrazem několika proměnných. Mezi ně zcela jistě patří ekonomická úroveň, od níž se odráží úroveň mzdová. Svoji roli hrají kulturní specifika, historické aspekty či struktura osídlení. Demografické charakteristiky spolehlivě indikují ochotu populací k vlastní reprodukci a atraktivitu území, která je dána migračními toky.

Z demografických charakteristik je třeba bohužel vyloučit ty, které se odvíjí od výjimečných migračních pohybů, neboť ty byly v minulosti ovlivněny silnými proudy migrujících osob zejména do německých i

rakouských spolkových zemí především z Asie. Protože jsou sledovány roční průměry víceletého období, spadá hlavní migrační vlna z roku 2015 právě do analyzovaného období let 2014 – 2018. Z demografických charakteristik je do souhrnného ukazatele regionální konkurenceschopnosti vybrána **hrubá míra přirozeného přírůstu** za minimálně pětileté období. Tento ukazatel do značné míry vyjadřuje vnitřní sociální potenciál populací.

Ekonomika

Hlavním makroekonomickým indikátorem, kterým se hodnotí národní a regionální výkonnost hospodářství, je HDP na obyvatele. Běžně a možná častěji se tento makroekonomický agregát užívá očištěný o různou cenovou úroveň, která mezi státy EU existuje. Čili do souhrnného indikátoru regionální konkurenceschopnosti je zahrnut ukazatel **HDP na obyvatele v paritě kupního standardu**.

Druhým ekonomickým ukazatelem, který je použit v rámci souhrnného indikátoru regionální konkurenceschopnosti, je **produktivita práce z přidané hodnoty zpracovatelského průmyslu**, kdy se dává do poměru hrubá přidaná hodnota zpracovatelského průmyslu a počet zaměstnaných osob ve zpracovatelském průmyslu. Zpracovatelský průmysl je tahounem hospodářství celé České republiky, zejména českých příhraničních regionů. Totéž platí o většině s Českou republikou sousedících regionů. Výjimku snad tvoří jen metropolitní region Vídně. Efektivita zpracovatelského průmyslu vypovídá o regionálně diferencované výrobě z hlediska VaVal, kvalifikovanosti pracovní síly a lokalizace řídicích struktur.

Trh práce

Z ukazatelů trhu práce byla v minulosti běžně využívána míra nezaměstnanosti. V přeshraničním kontextu lze využít pouze data z LFS (Labour Force Survey). Toto šetření je organizováno podle jednotné metodiky ve všech zemích EU. Data za regiony všech států jsou však Eurostatem publikována pouze do územní úrovně NUTS 2. Navíc ve většině analyzovaných pohraničních regionů je problémem spíše nedostatek pracovní síly, nikoli nedostatečná nabídka pracovních míst a s ní související nezaměstnanost.

Posledním ukazatelem, jenž byl využit pro konstrukci souhrnného ukazatele konkurenceschopnosti, je kvalitativní indikátor vyjadřující míru přítomnosti kvalifikované pracovní síly v oblasti služeb s vyšší přidanou hodnotou ve sledovaných regionech. Jde o **podíl znalostních oborů na celkové zaměstnanosti**, kdy se mezi znalostní obory řadí ty, které patří dle klasifikace NACE do sekce J, K, M, N, tzn. informační a komunikační technologie, věda, výzkum, odborné technické činnosti, peněžnictví, pojišťovnictví, podpůrné služby.

Konstrukce souhrnného ukazatele regionální konkurenceschopnosti

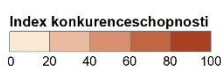
Metoda posuzování regionálních rozdílů na základě jednotlivých charakteristik spočívá v přepočítání hodnot indikátorů na škálu v rozmezí 0 až 100, přičemž regionu s nejméně příznivou hodnotou (maximální nebo minimální podle smyslu daného ukazatele) je přisouzena hodnota 0 a regionu s nejpříznivější hodnotou (rovněž maximální nebo minimální) je přisouzena hodnota 100. Ostatním regionům náleží v přímé úměře hodnota mezi nulou a maximem v závislosti na nastavené škále. Všem do výpočtů zahrnutým indikátorům byla přiřazena stejná váha. Nebyl shledán důvod klást vyšší důraz na některé indikátory.

Obdobně jako u jednotlivých sledovaných ukazatelů je postupováno v případě komplexního indikátoru regionální konkurenceschopnosti. Tzn., že po sečtení přepočtených hodnot za jednotlivé sledované ukazatele je u regionu, u něhož byla zjištěna nejnižší hodnota součtu, přidělena hodnota 0 a regionu s nejvyšší hodnotou součtu se přisoudí výsledná hodnota 100. Ostatní regiony budou ohodnoceny v přímé úměře s ohledem na výši jejich součtu přepočtených hodnot za čtyři sledované ukazatele.

Příklad mapového výstupu: Index konkurenceschopnosti v ČR a v příhraničních regionech

KONKURENCESCHOPNOST

LEGENDA

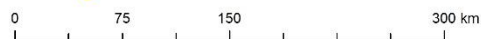
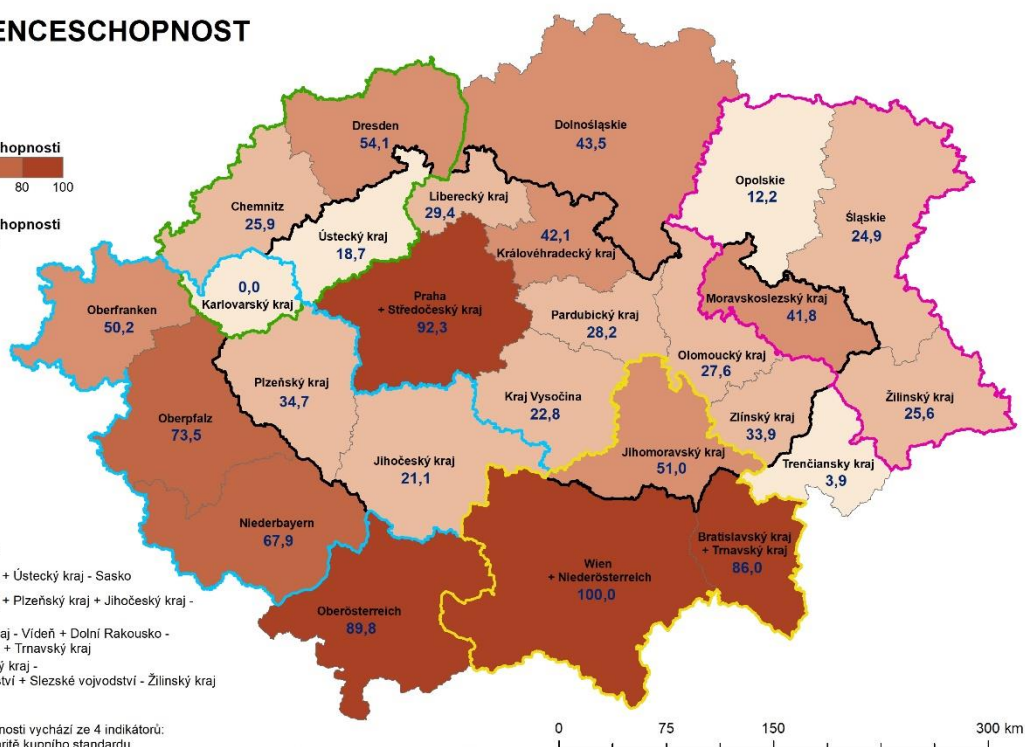

Index konkurenceschopnosti
- regionální hodnoty
41,8

Přehrániční pozice

- Karlovarský kraj + Ústecký kraj - Sasko
- Karlovarský kraj + Plzeňský kraj + Jihočeský kraj - Bavorsko
- Jihomoravský kraj - Vídeň + Dolní Rakousko - Bratislavský kraj + Trnavský kraj
- Moravskoslezský kraj - Opolské vojvodství + Slezské vojvodství - Žilinský kraj

Poznámka:
Index konkurenceschopnosti vychází ze 4 indikátorů:
- HDP na obyvatele v paritě kupního standardu,
- produktivita práce z přidané hodnoty zpracovatelského průmyslu (hrubá přidaná hodnota na zaměstnance),
- hrubá míra přirozeného přírůstu,
- podíl znalostních odvětví (NACE: J - K + M - N) na zaměstnanosti.
Indikátory nejsou vážené.
Hodnoty jsou přepočítány na škálu 0 (nejhorší) až 100 (nejlepší)

Zdroj dat: EUROSTAT

2.4 Struktura interview s odborníky ze zahraničních příhraničních regionů

Sběr dat byl založen na kvalitativních metodách formou polostrukturovaných rozhovorů (Flick, von Kardorff, Steinke, 2004; Longhurst a kol., 2016), které nabízejí dostatečnou míru flexibility a hloubky odpovědí a případných doplňujících dotazů při zachování základního scénáře shodného napříč všemi informanty (tzn. je naplněno kritérium replikovatelnosti). Rozhovory lze provádět metodou PAPI, tj. ručním zápisem, který je dále podpořen nahrávkou u těch informantů, kteří dali k pořízení záznamu souhlas. Rozhovory v ideální situaci je třeba vést osobně, ale v případě nutnosti lze použít i alternativní formy. Např. z důvodu restriktivních opatření (uzavření hranic a omezení volného pohybu osob na jaře 2020) lze také telefonicky a prostřednictvím internetových telekonferencí. Zpracování výsledků probíhá sekvencí (i) explorativní analýzy s cílem odhalit zkušenosti, názory a porozumění referovaným problémům a možnostem přeshraniční konkurenceschopnosti, a následné (ii) tematické analýzy s cílem zobecnit zjištěné informace pomocí kódování a jejich agregace (Silverman, 2011).

Cílem rozhovorů se zahraničním respondentem je zjištění vnímání vlastního příhraničního území a české části interregionální pozice. Nejdůležitějším výstupem z rozhovorů je identifikace přeshraničních vazeb, popř. evaluace jejich důležitosti. Vazby se zjišťují nejen existující, nýbrž i potenciální. Samozřejmě s vazbami souvisí i specifikace bariér, které brání jejich vzniku nebo je tlumí. Z rozhovorů by rovněž měly vyplynout oblasti vzájemné konkurence a identifikace společných problémů, které je třeba řešit. První rozhovor se provede s česky hovořícím respondentem dlouhodobě aktivně pobývajícím v příhraničním regionu sousedního státu. Po prvním rozhovoru musí být zřetelná styčná témata, popř. silné a slabé stránky příhraničního regionu sousedního státu v širokém spektru aspektů socioekonomické situace. Dále je vhodné, když respondent vyjádří možné příležitosti či hrozby pro daný region. V další části rozhovoru je řešeno vnímání českého příhraničí. I zde je dobré, když je prvním respondentem česky hovořící člověk, který je schopen bez přehnané korektnosti nastínit reálný pohled obyvatel z druhé strany hranice na český příhraniční region. Je třeba postihnout prostorové vnímání našeho příhraničí, jež nemusí být zdaleka v souladu s vymezením krajů ČR. Případné vazby a vztahy mohou být značně ovlivněny tím, jak jsou Češi vnímáni svým sousedem. V tomto momentě český respondent pobývajícím aktivně v příhraničí sousedního státu sdělí tazateli podstatně přesnější informaci. A také ekonomické hodnocení české strany přeshraničního regionu může být v mnohém určující pro definici potenciálních přeshraničních vazeb.

Třetí část rozhovoru je pro vyhodnocení socioekonomické pozice analyzovaných krajů ČR v přeshraniční dimenzi nejdůležitější, a to i pro definování konkurenceschopnosti. Zde může první česky hovořící respondent některé vazby či bariéry pro jejich vznik nastínit, ovšem daleko více se očekává od zahraničních respondentů, kteří následují po prvním interview s česky hovořícím respondentem.

V případě struktury respondentů z obou stran státní hranice je důležitá jejich profesní různorodost. Měli by být zastoupeni respondenti z těchto okruhů profesí či struktur:

- akademická sféra (univerzity, vědecko-výzkumné instituce);
- regionální samospráva (kraj, obec);

- relevantní instituce veřejné správy a významná profesní sdružení (regionální rozvojová agentura, hospodářská komora, apod.);
- představitel privátního subjektu s výrazným ekonomickým dopadem v regionu.

Je nutné, aby výběr respondentů dle jednotlivých kvalifikačních skupin byl vyvážený. Tzn. *každá skupina by měla být zastoupena minimálně dvěma respondenty při počtu 10 zahraničních respondentů v jedné interregionální pozici.*

Výběr informantů pro testovací přeshraniční pozice je třeba provést ve dvou kolech: v prvním je proveden předvýběr na základě požadavků zadavatele a expertních znalostí zhotovitele zakázky. Ve druhém kole proběhne konsensuální diskuse řešitelského týmu, z níž vzejde konečný soubor informantů. Vzhledem ke stanoveným kvótám počtu informantů ze strany zadavatele jsou zbývající informanti z předvýběru považováni za rezervní pro případ odmítnutí ze strany dříve oslovených.

Struktura témat hodnocených odborníky ze zahraničních příhraničních regionů:

1. Hodnocení pozice příhraničního území domovského státu respondenta

- silné stránky, přednosti, pozitiva (ekonomické, demografické, sociální, infrastrukturní, průmyslová tradice, cestovní ruch, investiční, institucionální prostředí...s vazbou na ekonomickou konkurenceschopnost)
- slabé stránky, hendikepy, negativa (ekonomické, demografické, sociální, infrastrukturní, průmyslová tradice, investiční, cestovní ruch, institucionální prostředí...s vazbou na ekonomickou konkurenceschopnost)
- příležitosti, pozitivní trendy
- hrozby, negativní trendy

2. Vnímání příhraničního (zahraničního) prostoru

- geograficky (jak ho vnímáme, jaká je provázanost s námi?)
- sousedsky (vztahy, kupní síla, kultura...)
- hospodářsky (zdroje pracovní síly, kvalifikace, zdroje surovin, obchodu...)

3. Přeshraniční vazby

- existující (reálné vazby firem, přeshraniční inovační systém, kulturní, společenské, jazykové, infrastrukturní, historické, právní, demografické, odvětví ekonomiky, IZS ...)
- pozitivní předpoklady pro rozvoj stávajících a vznik nových vazeb (kulturní, společenské, jazykové, infrastrukturní, historické, právní, demografické, odvětví ekonomiky, ...)
- bariéry (kulturní, společenské, jazykové, infrastrukturní, historické, právní, demografické, odvětví ekonomiky ...)
- potenciální nové vazby
- (potenciální) oblasti vzájemné konkurence

- oboustranné problémy

4. Opatření a nástroje

Jaká opatření, strategie, nástroje by bylo dobré z české strany formulovat, aby české území na úrovni krajů ještě více využilo příhraniční pozice a vytěžilo z kooperace a konkurence.

2.5 Fokusní skupina

Ve druhé fázi výzkumu, která směřuje k formulaci doporučení pro zvýšení konkurenceschopnosti příhraničních regionů, bude v každé přeshraniční pozici realizována fokusní skupina (srv. Longhurst, 2016) standardního typu s českými experty. Fokusní skupiny jsou kvalitativním přístupem, který metodou moderované diskuse, resp. skupinového interview vedeného odborně fundovaným moderátorem, zkoumá názory, mínění a postoje účastníků. **Jedná se především o explorativní metodu, která má pro finální projektová doporučení získat nové podněty. Tyto budou následně analyzovány.** Obecnou klíčovou podmínkou pro úspěšné vedení fokusních skupin je stanovení vhodného okruhu účastníků, kteří tématu rozumí a dokáží se k němu konstruktivně vyjádřit. Pro fokusní skupiny budou tyto účastníky představovat zejména představitelé managementu územního rozvoje na úrovni krajů, neboť ti budou později realizátory konkrétních doporučení, a tak by s nimi měli být co nejvíce identifikováni.

Příklady vhodných účastníků fokusních skupin: vedoucí odborů regionálního rozvoje řešeného kraje, zástupce regionální kanceláře CzechInvest, zástupce regionálního inovačního centra, starosta města/obce v příhraničí, vedoucí odboru rozvoje (statutárního) města v pohraničí, zástupce okresní/krajské hospodářské komory či jiné profesní organizace zastupující podnikatelský sektor.

2.6 Syntetické přístupy zaměřené na identifikaci klíčových vazeb

Po metodách terénního výzkumu, které akumulují analytické poznatky o řešeném území, musí následovat metody, resp. přístupy, které více přikročí k syntéze poznatků, postižení souvislostí a významových hierarchií. **Cílem všeho musí být vybrání a pochopení klíčových vazeb v přeshraničním prostoru, kategorizace jejich významu a prvotní hledání přesahu jejich existence na konkurenceschopnost území.**

Samotné zařazení jednotlivých vazeb na škále významnosti není jednoduchou a jednoznačnou záležitostí. Před kvantifikovaným vyjádřením významu je vhodnější upřednostnit indikativní členění na vysoce významné vazby a dílčím způsobem významné vazby. Toto členění se na první pohled může jevit jako méně exaktní, ale v konečném důsledku má vyšší vypovídající schopnost. Aby vazba byla identifikována jako významná, musí mít jasnou oporu v socioekonomické analýze regionálních dat v podobě explicitního vyjádření, nebo musí být přímo zmíněna jako důležitá v převažující většině expertních interview. Dílčím způsobem významná vazba se částečně odráží buď v socioekonomické analýze, nebo se objevuje v některých názorech expertů. Následně jsou specifikovány vazby dle vyhodnocení podle předem stanovených kritérií, jako je orientace vazby, výsledek vazby pro české

území a vztah vazby na mechanismy regionálního rozvoje v přeshraniční perspektivě. Toto opět vychází z analýzy socioekonomických dat či z obsahové analýzy uskutečněných rozhovorů.

Téma vazby: viz socioekonomická analýza, obsahová analýza expertních interview

Význam vazby: vysoce významná, dílčím způsobem významná, nevýznamná (neexistující a tudíž nemá smysl jí dále řešit)

Orientace vazby: jednostranná, oboustranná, ale asymetrická, oboustranná symetrická

Výsledek vazby pro české území: pozitivní/negativní/nejednoznačný

Vztah vazby na mechanismy regionálního rozvoje v přeshraniční perspektivě: konkurenční/kooperativní

Základní a nejběžněji používanou metodou pro celkové syntetické vyjádření hlavních aspektů jakékoliv složitější a více vztahové problematiky je metoda SWOT. Tato metoda nejčastěji uzavírá analytickou část a předchází části koncepční, v rámci které jsou formulovány konkrétní doporučení a opatření.

3. Popis uplatnění certifikované metodiky

Předložená metodika v souhrnu představuje inovativní konceptuální přístup pro hodnocení konkurenceschopnosti regionálních ekonomik, a to zejména s přihlédnutím ke specifickým příhraničních území, resp. přeshraničních regionů. Metodika se sestává z dílčích úkonů, které samy o sobě nejsou nové, ale právě jejich kombinace a použití pro témata spojená s rozvojem území u státní hranice nebyly doposud v dané míře detailu a odbornosti zpracovány. **Metodický postup je zpracován „na míru“ pro potřeby využití v kontextu českého prostředí a českého pohraničí,** neboť uvádí postupy, zdroje dat či příklady, které přímo vycházejí z místních podmínek a možností. Metodika **nabízí kdykoliv opakovatelný postup pro vyhodnocení řešeného tématu.**

Metodika výzkumu konkurenceschopnosti příhraničních regionů je určena **především pro orgány veřejné správy** jako vodítko, jak je možné přistupovat k vymezení přeshraničních regionů, jaký datový aparát lze využít, jak identifikovat přeshraniční vazby a jak komplexně zhodnotit potenciál regionů.

Primárně má tato certifikovaná metodika sloužit těm složkám všech úrovní veřejné správy, které se zabývají rozvojem regionů:

- **Centrální úroveň:** Ministerstvo pro místní rozvoj ČR a jeho příspěvkové organizace (CzechTourism, ÚÚR);
- **Krajská úroveň:** krajská samospráva; pracoviště krajských úřadů odpovídající za rozvoj regionů a strategické plánování, popř. některé organizace zřizované kraji; vedení euroregionů;
- **Lokální úroveň:** místní samosprávy v příhraničních regionech a jejich sdružení (MAS).

Dále je certifikovaná metodika určena pro odborná vysokoškolská pracoviště oborově zaměřená na veřejnou správu, regionální politiku, regionální ekonomii a ekonomickou geografii. Totéž platí i o dalších vědeckých institucích, které nejsou součástí vzdělávacího systému ČR (odborná pracoviště AV ČR).

V neposlední řadě poslouží metodika hodnocení konkurenceschopnosti zájmovým sdružením, jakým je například Hospodářská komora České republiky nebo privátním odborným subjektům, které se profesně věnují nebo se podílí na zpracovávání regionálních analýz a strategických dokumentů regionálního a místního rozvoje.

Z hlediska reálné implementace metodiky je nutné vycházet z disponibilních odborných, finančních a časových zdrojů. Zajištění výzkumu v ucelené obsahové podobě (kompletní analytika, expertní interview, fokusní skupiny...) i kompletní prostorové dimenzi by si vždy vyžádalo zapojení významných finančních zdrojů. Vybrané části výzkumu (zejména analytická část) jdou ad hoc realizovat s využitím interních zdrojů relevantních institucí (např. MMR, dotčené kraje apod.). Určitou alternativou je rovněž vyhodnocení vždy pouze jedné či několika regionálních pozic dle ad hoc potřeby. Jako vhodné časové momenty pro zpracování analýzy konkurenceschopnosti pohraničí dle této metodiky lze

zejména uvažovat situace, kdy jsou zpracovávány rozvojové strategie na národní úrovni (např. Strategie regionálního rozvoje ČR) či na regionální či právě přeshraniční dimenzi (např. Programy rozvoje krajů, analytické a vstupní analytické podklady pro koncepční nastavení podpůrných finančních programů přeshraniční spolupráce apod.).

4. Přehled použité literatury

Asheim, B., Gertler, M. S. (2005). Regional innovation systems and the geography of innovation. In: J. Fagerberg, D. Mowery, R. Nelson (eds.): The Oxford Handbook of Innovation. Oxford: Oxford University Press, s. 291-317.

Blažek, J. (2012). Regionální inovační systémy a globální produkční sítě: dvojí optika na zdroje konkurenceschopnosti v současném světě. Geografie, roč. 117, č. 2, s. 209-233.

Flick, U., Von Kardorff, E., Steinke, I. (2004). What is qualitative research? An introduction to the field. A companion to qualitative research, s. 3-11.

Haml, M., Blažek, J., Žižalová, P. (2008). Faktory-mechanismy-procesy v regionálním vývoji: aplikace konceptu kritického realismu. Ekonomický časopis, roč. 56, č. 7, Bratislava, s. 696-711.

Huggins, R. (2003). Creating a UK Competitiveness Index: Regional and Local Benchmarking. Regional Studies, roč. 37, č. 1, s. 89-96.

Kitson M. a kol. (2004). Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept?, Regional Studies, roč., 38. č. 9, s. 991 -999.

Lengyel, I., Rehnitz, J. (2013) The Competitiveness of Regions in The Central European Transition Countries The Macrotheme Review roč. 2, č. 4, s. 106 -121.

Longhurst, B. a kol. (2016). Introducing Cultural Studies. Routledge, 488 s.

Lundquist, K., Tripp, M. (2013). Distance, Proximity and Types of Cross-border Innovation Systems: A Conceptual Analysis, Regional Studies, roč. 47, č. 3, s. 450-460.

Martin, R., Sunley, P., Gardiner, B., Tyler, P. (2016). How Regions React to Recessions: Resilience and the Role of Economic Structure. Regional Studies, roč. 50, č. 4, s. 561-585.

Porter, M. (2000). Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy. Economic Development Quarterly. Roč. 14, č. 1, s. 15–34.

Silvermann, D (2011) Interpreting Qualitative Data, SAGE, 520 s.

Storper, M. (1997). The Regional World: Territorial Development in a Global Economy. New York – London: Guilford Press.

Turok I. (2004). Cities, regions and competitiveness, Regional Studies, roč. 38, č. 9, s. 1061–1075.

5. Seznam publikací předcházejících metodice

Caesar, B. (2018): Spatial Integration of cross-border mobility structures – The space-time-line analysis in the Greater Region and the Czech-Bavarian border region. In: Caesar B., Pallagst K. (eds) Cross-Borders Territorial Development – Challenges and Opportunities. Kaiserslautern: Technische Universität Kaiserslautern.

Capello, R. a kol. (2018). Measuring border effects in European cross-border regions. *Regional Studies*, roč. 52, č. 7, s. 986 – 996

Dokoupil, J. Havlíček, T., Jeřábek, M. a kol. (2004) České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? *Academia*, 304 s

Dokoupil J., Havlíček T., Jeřábek M. (2018). Development in the Border Areas as Part of the European Integration Process. In: Havlíček T., Jeřábek M., Dokoupil J. (eds) *Borders in Central Europe After the Schengen Agreement*. Cham: Springer.

Stoffelen A., Vanneste D. (2017). Tourism and cross-border regional development: insights in European contexts. *European Planning Studies*, roč. 25, č. 6, s. 1013-1033.

Šindelář, M., Jeřábek, M. (2018). Slovensko-rakouská přeshraniční spolupráce pohledem místních obyvatel a starostů. *Geografický časopis / Geographical Journal*, roč. 70, č. 2, s. 179-194.

.

6. Dedikace (§ 8, odst. 2, zákona č. 130/2002 Sb.)

Metodika vznikla v rámci projektu **Analýza přeshraniční konkurenceschopnosti krajů ČR (TITSMMR821)**. Tento projekt je financován se státní podporou **Technologické agentury ČR** v rámci **Programu BETA2**.

7. Jména oponentů

Doc. RNDr. Petr Rumpel, Ph.D.

Doc. RNDr. Zdeněk Šzczyrba, Ph.D.

8. Kontakty na osoby předkladatele metodiky

Jaroslav Koutský
Fakulta sociálně ekonomická UJEP
Moskevská 54
Ústí nad Labem
400 96

Tel: 724 269 423

E-mail: jaroslav.koutsky@ujep.cz

9. Prohlášení předkladatele metodiky, že zpracovaná metodika nezasahuje do práv jiných osob z průmyslového nebo jiného duševního vlastnictví

Prohlašujeme, že zpracovaná metodika nezasahuje do práv jiných osob z průmyslového nebo jiného duševního vlastnictví.

10. Prohlášení předkladatele, že souhlasí s uveřejněním jeho práce na webových stránkách MMR ČR

Souhlasíme s uveřejněním metodiky na webových stránkách MMR ČR.